

ZBIGNIEW KLIMIUK

WPLYW KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ
– KRYZYSU I DEPRESJI
NA EKSPORT POLSKI DO KRAJÓW EWG
W LATACH 70. XX WIEKU

WSTĘP

Stosunki gospodarcze między krajami Europy Środkowo-Wschodniej a rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi (RKK), także relacje Polska–EWG weszły w latach 70. XX wieku w nową fazę, po okresie zastoju w latach 60. Osiągnięty przez kraje socjalistyczne poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz konieczność modernizacji gospodarek ze względu na powiększającą się lukę technologiczną w stosunku do RKK stanowiły obiektywną przesłankę dla bardziej aktywnego włączenia się tych krajów do międzynarodowego podziału pracy¹. Oznaczało to nasilenie tendencji do przyspieszenia postępu naukowo-technicznego oraz poprawy efektywności gospodarowania poprzez wykorzystanie handlu zagranicznego jako środka optymalizującego wzrost gospodarczy. Tendencje te znalazły odbicie we wzajemnych relacjach między krajami socjalistycznymi oraz między Wschodem a Zachodem.

Zarówno w całości stosunków ekonomicznych Wschód–Zachód, jak i w stosunkach Polski z EWG można wyodrębnić dwa etapy: pierwszy – do lat 70., i drugi – lata 70. W latach 50. i 60. stosunki te sprowadzały się do jednej płaszczyzny – tradycyjnej wymiany towarowej. Lata 70. charakteryzowały się inicjowaniem i nawiązywaniem jakościowo nowych form stosunków gospodarczych,

Dr hab. ZBIGNIEW KLIMIUK – prof. w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Józefa Bellottiego 3B, Warszawa; e-mail: zbigniew.klimiuk@yahoo.pl

¹ W. RYDYGIER, *Handel zagraniczny jako czynnik rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1973.

stanowiących załączki współpracy produkcyjnej i naukowo-technicznej. Nadal jednak w relacjach gospodarczych pomiędzy obu grupami krajów dominowała wymiana towarowa².

Kraje EWG były głównym partnerem handlowym krajów RWPG wśród krajów kapitalistycznych. Ich udział w globalnych obrotach EWG był znacznie niższy (w granicach 5-7%), a wymiana z krajami socjalistycznymi miała dla EWG charakter marginalny. Dlatego też o warunkach handlu Wschód–Zachód oraz o formach wzajemnych powiązań gospodarczych w większym stopniu decydowała polityka ekonomiczna krajów EWG. Wymiana handlowa EWG z krajami socjalistycznymi rozwijała się w latach 70. z większą dynamiką niż handel EWG z jakimkolwiek innym ugrupowaniem ekonomicznym.

Przez pierwszą połowę lat 70. średnioroczne tempo wzrostu wymiany handlowej między tymi dwoma ugrupowaniami wynosiło ok. 25%. Pomimo tak wysokiego tempa wzrostu, poziom wymiany pozostawał wciąż poniżej poziomu, jaki wynikałby z potencjałów gospodarczych obu organizacji. W 1977 r. eksport z EWG do RKK w stosunku do liczby ludności (tj. mierzony *per capita*) wyniósł 77 dolarów, natomiast analogiczny wskaźnik dla RKK wskazywał, że w tym samym roku eksport *per capita* z Zachodu na Wschód wyniósł 41 dolarów³. Eksport z rozwiniętych krajów kapitalistycznych do krajów socjalistycznych wzrastał w tempie szybszym niż eksport z krajów socjalistycznych na Zachód. W latach 70. średnie tempo wzrostu eksportu wynosiło: 21% dla krajów kapitalistycznych i 17% dla krajów socjalistycznych. Charakterystyczną cechą handlu Wschód–Zachód, która jeszcze bardziej uwidoczniła się w latach 70., była tendencja do wzrostu nadwyżki po stronie RKK i deficytu po stronie krajów socjalistycznych. W 1975 r. dysproporcja ta wynosiła 9,3 mld dolarów⁴.

Inną dysproporcją w handlu Wschód–Zachód była różnica w rzeczowej strukturze wymiany. W dotychczasowym eksporcie z krajów socjalistycznych do krajów kapitalistycznych dominowały towary grupy 3 według klasyfikacji SITC, tj. paliwa kopalne, następnie surowce pochodzenia rolniczego – z grupy 2, oraz towary zaliczane do grupy 6 – żelazo, stal, metale kolorowe. Ważną pozycję w eksporcie z krajów socjalistycznych na Zachód stanowiła żywność. Wymienione grupy towarów stanowiły 2/3 całego eksportu z krajów socjalistycznych, natomiast udział w eksporcie towarów gotowych o wysokim stopniu przetworzenia (w tym

² T. BARTOSZEWICZ, J. MONKIEWICZ, *Tendencje i perspektywy polskiego handlu zagranicznego*, Warszawa 1980.

³ "Economic Bulletin for Europe" 1978, vol. 30, no. 1, s. 56.

⁴ Tamże, s. 73

maszyny i środki transportu) był znacznie niższy. Odwrotnie przedstawiała się struktura eksportu krajów kapitalistycznych do krajów socjalistycznych. W eksporcie z Zachodu na Wschód dominowały towary pochodzenia przemysłowego – głównie maszyny i urządzenia (grupa 7 wg SITC), oraz wysokogatunkowe półfabrykaty, takie jak stal, włókna syntetyczne, tekstylia (grupy 5 i 6). Wśród krajów kapitalistycznych najważniejszymi partnerami handlowymi krajów socjalistycznych były: RFN, Włochy oraz Francja. W grupie krajów z centralnie planowaną gospodarką obroty handlowe z RKK miały najwyższy udział w handlu zagranicznym Polski i Rumunii.

1. POLSKI EKSPORT DO EWG

Eksport z Polski do krajów EWG w ujęciu wartościowym wzrastał przez pierwszą połowę lat 70. w tempie wyższym niż eksport do EWG z RKK i z krajów rozwijających się (KR). Tempo wzrostu polskiego eksportu w tym okresie przewyższało również tempo przyrostu importu globalnego EWG, o czym świadczą dane zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zmiany importu, PNB i produkcji przemysłowej EWG w latach 1970-1980 (rok poprzedni = 100)

Lata	Import globalny	Import z:			PNB	Produkcja przemysłowa
		RKK	KR	Polski		
1970	110,7	111,5	105,3	125,9	105,1	104,9
1971	120,6	111,5	107,0	114,3	103,5	102,3
1972	120,4	121,0	118,5	128,6	104,0	104,4
1973	139,6	137,9	144,1	150,8	105,9	107,4
1974	140,0	125,6	214,2	134,3	101,7	100,6
1975	99,0	104,1	84,1	102,5	98,6	83,4
1976	116,8	115,6	120,3	107,3	105,0	107,3
1977	110,5	112,2	104,9	110,6	102,3	101,7
1978	118,0	122,9	101,8	121,4	103,0	101,5
1979	131,2	130,3	133,8	110,8	103,7	104,8
1980	120,0	121,8	119,3	113,2	101,7	100,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie „Yearbook of International Trade Statistics” 1971, 1975, 1978, 1981; „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1974-1981; „European Economy Annual Review” 1981.

Tak wysokie tempo wzrostu polskiego eksportu było wynikiem m.in. nowej strategii rozwoju gospodarczego Polski oraz wzrostu cen eksportowanych przez

Polskę towarów. Przez pierwsze trzy lata dekady lat 70. wzrost cen eksportowych wyraźnie wyprzedzał wzrost cen w imporcie do Polski. W czasie ekspansji gospodarczej, jaka miała miejsce w Europie w 1972 i w 1973 r., kiedy produkcja przemysłowa krajów EWG wzrosła odpowiednio o 4,4% i 7,4%, a ich import o 20,6% i 39,4% – polski eksport na rynki krajów EWG wzrósł odpowiednio o 28,6% i 50,8%, znacznie wyprzedzając wskaźniki dotyczące eksportu do EWG z krajów rozwijających się i z RKK⁵.

W okresie spadku koniunktury gospodarczej, która przypadła na lata 1974-1975, tempo wzrostu produkcji przemysłowej w EWG wynosiło zaledwie 0,6%, a w 1975 r. obniżyło się o 6,6%, import globalny EWG wzrósł w 1974 r. o 40%, ale już w następnym roku zmniejszył się o 15,9%. Polski eksport zareagował w tym czasie relatywnie mniejszym osłabieniem tempa wzrostu, które ponownie przewyższyło tempo wzrostu eksportu rozwiniętych krajów kapitalistycznych do EWG. Szybsze tempo wzrostu wykazywał jedynie eksport do EWG z obszaru krajów rozwijających się, co było w znacznym stopniu spowodowane dużym wzrostem cen ropy naftowej eksportowanej przez część tych krajów. W 1975 r. globalny import krajów EWG zmniejszył się o 1%, podczas gdy polski eksport do tego obszaru gospodarczego wzrósł o 2,5%.

Na podstawie porównania tempa wzrostu eksportu poszczególnych grup krajów z tempem wzrostu importu globalnego EWG w różnych fazach cyklu koniunkturalnego można stwierdzić, że wzrost polskiego eksportu w pierwszej połowie lat 70. był stosunkowo odporny na spadki aktywności gospodarczej i importu globalnego w krajach EWG⁶. W fazie zwyżkowej koniunktury polski eksport silnie reagował przyspieszeniem swojego tempa, wzrastając znacznie szybciej niż produkcja przemysłowa oraz PNB krajów EWG. W okresie spadku aktywności gospodarczej polski eksport odznaczał się stosunkowo małą wrażliwością na negatywny wpływ koniunktury gospodarczej. Zmniejszenie tempa polskiego eksportu odpowiadało w przybliżeniu spadkowi tempa wzrostu produkcji przemysłowej i PNB w krajach EWG.

Tempo wzrostu eksportu do EWG dwóch pozostałych grup krajów wykazywało w tym czasie znacznie mniejszą amplitudę wahań. W okresie pomyślnej koniunktury ich eksport wzrastał bardzo dynamicznie, natomiast w okresie załamania koniunkturalnego tempo wzrostu eksportu z RKK i krajów rozwijających się

⁵ S. DŁUGOSZ, *Polski handel zagraniczny w latach 1971-1975*, „Gospodarka Planowa” 1973, nr 12.

⁶ A. SZEWSKI, *Handel zagraniczny Polski a koniunktura światowa w latach 1971-1974*, „Handel Zagraniczny” 1976, nr 8.

spadało z szybkością nieproporcjonalną do spadku produkcji przemysłowej i PNB w krajach EWG. Dlatego można przyjąć, że w pierwszej połowie lat 70. koniunktura gospodarcza w krajach EWG nie wywarła w sposób widoczny ujemnego wpływu na kształtowanie się polskiego eksportu do tego obszaru. O ile w pierwszej połowie lat 70. tempo wzrostu eksportu z Polski do EWG przewyższało tempo wzrostu eksportu światowego, o tyle w drugiej połowie lat 70. sytuacja uległa odwróceniu.

Dynamika wzrostu polskiego eksportu do EWG w latach 1975-1980 uległa wyraźnemu zwolnieniu i była mniejsza niż dynamika eksportu RKK do EWG. W 1976 r., kiedy koniunktura gospodarcza w większości krajów EWG uległa wyraźnej poprawie, polski eksport wzrósł tylko o 7,3%, co odpowiadało wielkości przyrostu produkcji przemysłowej w krajach EWG. Tempo wzrostu polskiego eksportu pozostało daleko w tyle za tempem wzrostu eksportu na rynki EWG z obszaru RKK i KR, jak też za tempem wzrostu importu globalnego EWG. Słaba reakcja polskiego eksportu na pomyślną sytuację koniunkturalną na rynkach krajów EWG była w dużym stopniu uwarunkowana wewnętrzną sytuacją gospodarczą kraju⁷. W 1976 r. nastąpiło w Polsce obniżenie podstawowych wskaźników rozwoju gospodarczego w stosunku do roku poprzedniego. Tempo wzrostu dochodu narodowego wytworzonego obniżyło się z 9% w 1975 r. do 6,8% w roku następnym, a produkcji przemysłowej – z 12,6% do 10,7%. Najbardziej niepomyślna sytuacja panowała w polskim rolnictwie. Rok 1976 był kolejnym okresem, w którym zanotowano spadek produkcji rolnej – w 1975 r. produkcja zmniejszyła się o 2,1%, a w 1976 r. o 1,1%. Trudności produkcyjne odbiły się negatywnie nie tylko na zapotrzeniu rynku wewnętrznego, ale i na wielkości polskiego eksportu w 1976 r. Wewnętrzne trudności gospodarcze Polski były czynnikiem osłabiającym tempo wzrostu eksportu do EWG nie mniej ważnym niż spadek popytu importowego na tym rynku spowodowany przez recesję, a następnie stagnację gospodarczą w krajach EWG w okresie 1974-1975⁸.

Na względną stabilność polskiego eksportu do krajów EWG w różnych fazach cyklu koniunkturalnego wpłynęła w pewnym stopniu ewolucja struktury towarowej całego polskiego eksportu. Tendencje, jakie wystąpiły w strukturze polskiego eksportu na przestrzeni całego dziesięciolecia, odpowiadały w dużym stopniu rozwojowi struktury produkcji materialnej Polski. Nadal jednak istniała duża rozbieżność pomiędzy strukturą globalnego eksportu Polski, która odpowiadała generalnie rzeczywistemu poziomowi rozwoju gospodarczego kraju, a eksportem do

⁷ B. WOJCIECHOWSKI, *Importochłonność a jakość produkcji*, „Handel Zagraniczny” 1979, nr 7.

⁸ Tenże, *Handel zagraniczny a dochód narodowy Polski*, Warszawa 1977, s. 89-95.

EWG i innych RKK, która nosiła jeszcze znamiona eksportu słabo uprzemysłowionego kraju surowcowo-rolniczego. O istniejących dysproporcjach można było się przekonać porównując dane dotyczące struktury polskiego eksportu ogółem ze strukturą polskiego eksportu do krajów kapitalistycznych oraz polskiego eksportu do EWG. Z porównania struktury całości eksportu Polski z eksportem na rynki krajów EWG wynika, że w 1970 r. udział paliw i energii, wyrobów przemysłu spożywczego i produktów rolnych w eksporcie do EWG był co najmniej dwukrotnie większy niż udział tych grup towarowych w całości polskiego eksportu. Pod koniec lat 70. sytuacja ta uległa tylko nieznacznej poprawie. Udział produktów surowcowo-rolnych w eksporcie Polski do EWG nadal przewyższał udział tych towarów w całości polskiego eksportu. W grupie towarów przemysłowych również występowała dysproporcja pomiędzy ich niskim udziałem w eksporcie do EWG (ok. 20%) oraz wysokim udziałem w eksporcie globalnym Polski (ok. 50%).

Duży udział towarów surowcowo-rolnych w polskim eksporcie do RKK i wysoki procent gotowych wyrobów przemysłowych w polskim imporcie był odzwierciedleniem tradycyjnego międzynarodowego podziału pracy w czasie, gdy Polska była krajem rolno-surowcowym. Struktura polskiego eksportu do krajów EWG w latach 70. nie odpowiadała strukturze rozwoju gospodarczego Polski i w długim okresie uniemożliwiała dynamiczną ekspansję eksportową na rynki RKK⁹. Podobny rodowód miały dysproporcje pomiędzy strukturą polskiego eksportu do EWG a strukturą towarową importu z tej grupy krajów. Około 60% polskiego eksportu na te rynki stanowiły towary surowcowo-rolne, podczas gdy w imporcie z krajów EWG ta grupa towarowa stanowiła 40%, a większa część importu globalnego przypadła na wyroby przemysłowe. Mimo tych niekorzystnych proporcji w kształtowaniu się polskiego eksportu do EWG można było zauważyć pewną ewolucję struktury towarowej eksportu Polski do tego regionu.

Jak wynika z tabeli 2, w latach 70. znacznie wzrósł w polskim eksporcie udział wyrobów przemysłu elektromaszynowego – z 6% w roku 1970 do 19,5% w 1979, oraz paliw i energii – z 17,3% w 1970 do 26,7% w 1979 r. Grupa towarowa paliw i energii wysunęła się w połowie lat 70. na pierwsze miejsce pod względem wysokości swojego udziału w całości eksportu, wyprzedzając wyroby przemysłu spożywczego, których udział spadł z 25,6% w 1970 r. do 10,1% w roku 1979.

⁹ S. GRUŻEWSKI, *Eksport wciąż najstabszym ogniwem – refleksje nad specjalizacją*, „Handel Zagraniczny” 1982, nr 9.

Tabela 2. Struktura eksportu Polski do krajów EWG w latach 1970-1980 (w %).

Lata	Paliwa i energia	Wyroby przemysłu					Prod. rolnictwa	Prod. leśnictwa
		metalurg.	elektron.	chemicz.	lekkiego	spożywc.		
1970	17,3	11,7	6,0	7,5	5,1	25,6	14,2	1,2
1971	19,1	10,3	9,7	7,6	5,8	22,8	13,8	1,2
1972	18,9	10,5	10,2	7,1	6,1	22,0	14,7	1,3
1973	15,2	10,5	12,2	8,8	6,3	23,2	13,3	1,3
1974	27,4	11,5	10,1	12,9	5,4	17,7	6,8	1,2
1975	35,6	9,8	15,4	8,6	5,9	12,1	5,1	1,0
1976	30,8	10,5	15,2	8,4	6,9	12,6	7,1	1,0
1977	25,2	11,2	19,3	8,4	6,8	13,2	6,9	1,2
1978	25,1	12,7	21,5	7,0	5,9	12,1	6,4	0,9
1979	26,7	14,8	19,5	7,0	6,6	10,1	6,3	0,8
1980	22,3	17,5	18,3	7,9	6,6	9,9	5,6	0,1

Źródło: „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1974-1981.

Spadek eksportu towarów żywnościowych, produktów rolnictwa i leśnictwa oraz wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego wraz z jednoczesnym wzrostem udziału tych grup towarowych w polskim imporcie stanowił dość zaskakujące zjawisko na tle całokształtu struktury towarowej powojennego handlu zagranicznego Polski. Z kraju będącego tradycyjnym dostawcą paliw, surowców i artykułów rolnych Polska stała się znacznym importerem towarów o charakterze zaopatrzeniowym, a więc surowców, półfabrykatów, paliw oraz żywności i napojów. Wzrost udziału tych towarów w imporcie Polski był bezpośrednio związany ze spadkiem ich udziału w polskim eksporcie. Tak duże zapotrzebowanie polskiej gospodarki na surowce i energię wynikało przede wszystkim ze wzrostu nakładów inwestycyjnych i tempa produkcji przemysłowej, szczególnie w przemyśle maszynowym i hutnictwie. Na rozmiary importu zaopatrzeniowego wpłynęła również wysoka w skali międzynarodowej energochłonność i materiałochłonność polskiego przemysłu, a także stosunkowa łatwość dokonywania zakupu surowców i półfabrykatów w krajach EWG, w porównaniu z niską sprawnością zaopatrywania się w te towary w Polsce lub w innych krajach RWPG.

Widoczny w polskim eksporcie wzrost udziału wyrobów przemysłu elektromaszynowego był związany z ogromnymi nakładami inwestycyjnymi, co przy istniejącym niedoinwestowaniu poszczególnych gałęzi przemysłu spowodowało tak duży wzrost popytu na surowce i materiały. Z powyższych przyczyn polski eksport towarów zaopatrzeniowych wykazywał od drugiej połowy lat 70. tendencję spadkową. Tendencję tą podkreślał dodatkowo wzrost – na niespotykaną dotąd

skalę – importu do Polski towarów zaopatrzeniowych. Import ten nie był oparty na rachunku efektywności, lecz miał charakter interwencyjny. Skierowany był na uzupełnienie braków występujących w sferze produkcji i konsumpcji. Struktura towarowa polskiego eksportu była odwrotnie proporcjonalna do struktury towarowej importu EWG¹⁰. Najwyższy udział w globalnym eksporcie Polski miały paliwa i energia, wyprzedzając wyroby przemysłu spożywczego (miejsce drugie) i wyroby przemysłu elektromaszynowego (miejsce trzecie).

2. KSZTAŁTOWANIE SIĘ POLSKIEGO EKSPORTU DO EWG W POSZCZEGÓLNYCH FAZACH CYKLU KONIUNKTURALNEGO

Aby stwierdzić, w jakim stopniu polski eksport podlegał wpływom koniunktury gospodarczej w krajach EWG oraz w jakim stopniu koniunkturalne wahania popytu importowego w krajach EWG były zbieżne ze zmianami polskiego eksportu do tego obszaru, celowe będzie przeanalizowanie zmian struktury towarowej polskiego eksportu w latach stagnacji gospodarczej (-) oraz w latach ożywienia koniunkturalnego (+) w krajach EWG. Analiza taka pozwoli również określić, które grupy towarowe polskiego eksportu były szczególnie podatne na wpływ wahań koniunktury w EWG, a które miały stabilizujący wpływ na całość polskiego eksportu.

Tabela 3. Zmiany struktury towarowej polskiego eksportu do EWG w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego

	Paliwa i energia	Wyroby przemysłu							Produkty rolnictwa i leśnictwa
		metalurg.	elektromasz.	chemicz.	mineral.	drzewno-pap.	lekkiego	spożywcz.	
(-)	18,4	10,9	8,4	7,4	1,4	8,4	5,6	23,8	14,2/ 1,2
(+)	15,2	10,5	12,2	8,8	1,3	7,2	6,3	23,2	13,3/ 1,3
(-)	31,4	10,6	12,7	10,7	1,2	4,7	5,6	14,9	5,9/ 1,1
(+)	30,8	10,5	15,2	8,4	1,2	5,4	6,9	12,6	6,1/ 1,0
(-)	29,5	11,2	19,3	8,4	1,4	5,4	6,8	13,2	6,9/ 1,2
(+)	25,9	13,7	10,5	7,0	1,5	6,0	6,2	11,1	6,3/ 0,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie: „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1971, 1973-1981.

¹⁰ R. RAPACKI, *Licencje zagraniczne jako czynnik przyspieszenia wzrostu gospodarczego Polski*, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 1.

Periodyzacja cyklu (pierwsza kolumna tabeli) odpowiada poszczególnym fazom koniunkturalnym. Trzy podwójne wiersze z wartościami liczbowymi odpowiadają trzem cyklom koniunkturalnym wyodrębnionym w kształtowaniu się aktywności gospodarczej EWG jako całości. Jak wynika z powyższych dwóch tabel, udział paliw i energii w całości polskiego eksportu do krajów EWG wykazywał w latach 70. stałą tendencję wzrostową. Udział tej grupy towarowej wzrósł z 17,3% w roku 1970 do 22,3% w 1980 r. Porównując udział paliw i energii w polskim eksporcie w latach dekonjunktury i w latach dobrej konjunktury, można stwierdzić, że ta grupa towarowa była stosunkowo odporna na zmiany konjunktury gospodarczej w krajach EWG. Wzrostowi aktywności gospodarczej, jaki miał miejsce w latach 1973, 1976, 1978, 1979, nie towarzyszył wyraźny wzrost udziału paliw i energii w polskim eksporcie do EWG. Najwyższy udział osiągnęła grupa ta grupa towarowa właśnie w okresie największego załamania konjunktury na przełomie lat 1974/75 (31,5%). Niewątpliwym wpływem na taki obraz eksportu paliw i energii z Polski na rynki krajów EWG miał odnotowany w tym okresie poważny wzrost cen paliw i energii, szczególnie cen produktów naftowych i syntetycznych paliw płynnych. Również całość importu paliw i energii z EWG charakteryzowała się w latach 70. względną stabilnością przy stałej tendencji do wzrostu wartości tej grupy towarowej w imporcie globalnym¹¹. Można to tłumaczyć faktem, iż paliwa i energia były w dużym stopniu konsumowane przez odbiorców indywidualnych w celach nieprodukcyjnych, w związku z czym zapotrzebowanie na opał i paliwa nie musiało być zbieżne z poziomem aktywności gospodarczej danego kraju. Wzrost udziału paliw i energii, jaki miał miejsce w eksporcie Polski do krajów EWG, wpłynął stabilizująco na całość eksportu do tego regionu gospodarczego.

Tendencję wzrostową wykazywał również udział wyrobów przemysłu metalurgicznego. Wzrósł on z 11,7% w 1970 r. do 17,5% w 1980 r. Tak jak w przypadku eksportu paliw i energii, eksport wyrobów przemysłu metalurgicznego okazał się stosunkowo odporny na fluktuacje konjunktury gospodarczej w krajach EWG. Większość wyrobów tej gałęzi przemysłu można zaliczyć do grupy surowców i półfabrykatów, wydzielonej przy analizie struktury towarowej importu krajów EWG, ponieważ przemysł metalurgiczny zajmował się wydobyciem i przetworstwem rud metali, dostarczając podstawowych surowców i półfabrykatów dla innych gałęzi przemysłu. W całości importu EWG grupa surowców i półfabrykatów wykazała stabilność w różnych fazach cyklu koniunkturalnego, tym większą, im wyższy był stopień przetworzenia danego surowca. Nieznaczny wzrost udziału tej

¹¹ B. SKÓRKOWSKA, *Handel zagraniczny Polski a handel światowy*, „Problemy Handlu Zagranicznego” 1975, nr 6-7.

grupy towarowej w polskim eksporcie miał więc stabilizujący wpływ na całość polskiego handlu zagranicznego¹².

Dynamicznie rosnący w polskim eksporcie udział wyrobów przemysłu elektromaszynowego podlegał okresowym wahaniom związanym z koniunkturalnymi zmianami popytu importowego w krajach EWG. Z tabeli 3 wynika, że eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego był wyższy w fazie ożywienia niż w fazie spadku danego cyklu koniunkturalnego. Reakcją tej grupy towarowej na wahania koniunkturalne w EWG zaciemnia wysoka dynamika jej wzrostu w polskim eksporcie, powodująca, że udział tych wyrobów wzrastał znacznie z roku na rok. Mimo to można zaobserwować, że w pierwszej połowie lat 70. wzrost udziału wyrobów przemysłu elektromaszynowego był wyraźnie wyższy przy przechodzeniu z okresu dekonunktury do fazy ożywienia, tj. z 8,4% w latach 1970-1972 do 12,2% w 1973 r., niż przy przechodzeniu z fazy ożywienia w pierwszym cyklu do fazy spadkowej w następnym cyklu – z 12,2% w 1973 r. do 12,7% w latach 1974-1975. Wzrost eksportu wyrobów przemysłu elektromaszynowego, chociaż obejmował szeroki asortyment towarów o różnym stopniu wrażliwości na koniunkturę, generalnie zwiększył wrażliwość całego eksportu Polski na wahania koniunktury gospodarczej w krajach EWG.

Udział wyrobów przemysłu chemicznego w całości polskiego eksportu do EWG kształtował się podobnie jak udział tych wyrobów w imporcie globalnym Wspólnoty. Zarówno eksport, jak i import wyrobów przemysłu chemicznego w EWG nie reagował wyraźnie na zmiany aktywności gospodarczej w krajach Wspólnoty. Udział tych wyrobów w polskim eksporcie w okresie dekady lat 70. utrzymywał się na względnie stałym poziomie, ok. 8%, i wpływał dodatnio na stabilność całości polskiego eksportu.

W przypadku eksportu wyrobów przemysłu mineralnego z analizy danych zawartych w tabeli 3 nie wynika jednoznacznie, jak eksport ten reagował na wahania koniunkturalne. Wyodrębnienie jednej tendencji w kształtowaniu się eksportu tych towarów jest o tyle trudne, że zawiera on zarówno towary, które można zaliczyć do importu surowców i półfabrykatów (np. cement, wapno, gips) w krajach EWG i które stanowiły stosunkowo stabilną pozycję w imporcie tych krajów, jak również towary konsumpcyjne (m.in. szkło gospodarcze, porcelana stołowa), których import był stosunkowo wrażliwy na wahania koniunkturalne. Udział wyrobów przemysłu mineralnego w polskim eksporcie był niewysoki i utrzymywał się w latach 70. na poziomie ok. 1,4%.

¹² S. GRUZEWSKI, *Problemy specjalizacji eksportowej*, „Handel Zagraniczny” 1980, nr 4.

Udział wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego w polskim eksporcie do EWG zmniejszył się z 9% w 1970 r. do 5,8% w 1980 r. Wyroby tej gałęzi przemysłu zaliczyć można do względnie wrażliwych na wpływ sytuacji gospodarczej kraju, do którego były eksportowane. W skład tej grupy towarów wchodziły takie półfabrykaty, jak tarcica, sklejkki, płyty pilśniowe, ale też wyroby gotowe w postaci np. mebli, których eksport jako towarów konsumpcyjnych trwałego użytku podlegał dość silnemu wpływowi koniunktury gospodarczej. Koniunkturalna wrażliwość tej grupy towarów była szczególnie widoczna przy przechodzeniu z okresu ożywienia koniunkturalnego, jakie miało miejsce w 1973 r., w fazę głębokiej dekoniunktury z przełomu lat 1974/75. Udział wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego spadł wtedy z 7,2% do 4,7%. Wraz ze wzrostem aktywności gospodarczej, jaki zaznaczył się w krajach EWG w 1976 r., wzrósł też udział wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego – z 4,7% do 5,4%. Również w trzecim cyklu koniunkturalnym rozpatrywana grupa towarowa zwiększyła swój udział w polskim eksporcie, równoległe ze wzrostem aktywności gospodarczej, z 5,4% w 1977 r. do 6% w roku 1979. Zmniejszenie udziału tej grupy towarowej w latach 70. wpłynęło pozytywnie na zwiększenie odporności polskiego eksportu na fluktuację koniunktury w EWG.

Eksport wyrobów przemysłu lekkiego do krajów EWG okazał się stosunkowo wrażliwy na występujące w tych krajach wahania koniunktury gospodarczej. Podczas przechodzenia fazy spadku pierwszego cyklu w fazę ożywienia udział tych towarów w polskim eksporcie do EWG wzrósł z 5,6% do 6,3%. W okresie spadku koniunktury (jaki potem nastąpił) udział ten zmniejszył się do 5,5%, a następnie ponownie wzrósł do 6,9% wraz z ożywieniem koniunktury w 1976 r. Nieznaczny wzrost udziału tej grupy towarowej w polskim eksporcie do EWG – z 5,1% w roku 1970 do 6,6% w 1980 r. – zwiększył nieco wrażliwość polskiego eksportu na stan aktywności gospodarczej w krajach EWG¹³.

Eksport wyrobów przemysłu spożywczego, jak i całość eksportu żywności do krajów EWG należały do jednej z najbardziej stabilnych grup towarowych w polskim eksporcie i w imporcie EWG. Eksport towarów spożywczych słabo reagował na zmiany poziomu aktywności gospodarczej w krajach importujących. Zapoczątkowany w 1974 r. gwałtowny spadek udziału żywności w polskim eksporcie do EWG był w niewielkim tylko stopniu rezultatem załamania koniunkturalnego, jakie miało miejsce w tym czasie w większości krajów kapitalistycznych. Główną przeszkodą dynamicznego wzrostu eksportu tej grupy towarowej była niska

¹³ D. HUEBNER, M. LUBIŃSKI, *Wrażliwość koniunkturalna polskiego eksportu*, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 1.

elastyczność ich podaży w Polsce, spowodowana niekonsekwentną polityką rolną prowadzoną w latach 70., oraz wysoki popyt rynku wewnętrznego. Nie bez znaczenia były również istniejące w EWG bariery protekcyjnistyczne na import żywności z krajów nie należących do tego ugrupowania. Udział żywności w polskim eksporcie do EWG zmniejszył się z 25,6% w 1970 r. do 9,9% w 1980 r., co nie wpłynęło pozytywnie na stabilność polskiego eksportu.

Względnie odporny na wahania koniunkturalne okazał się eksport produktów rolnictwa i leśnictwa. W latach 70. udział eksportu obu tych grup towarowych zmniejszył się w całości polskiego eksportu: rolnictwa – z 14,2% w 1970 r. do 5,6% w 1980 r., natomiast produkty leśnictwa – z 1,2% do 0,1%.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że grupy towarowe mające najwyższy udział w polskim eksporcie do EWG były stosunkowo odporne na wahania koniunktury gospodarczej. Wyjątek stanowiły wyroby przemysłu elektromaszynowego, których eksport znajdował się na trzecim miejscu pod względem wartości udziału w całości polskiego eksportu i które były stosunkowo wrażliwe na wpływ wahań koniunkturalnych¹⁴. Wysoka dynamika wzrostu zanotowana w tej grupie towarowej, a także postępujący wzrost udziału wyrobów przemysłu elektromaszynowego w polskim eksporcie do EWG miały ujemny wpływ na stabilność całości polskiego eksportu.

Udział poszczególnych grup towarowych w polskim eksporcie do EWG wykazywał duże zróżnicowanie w zależności od kraju przeznaczenia eksportu. Z tego powodu ogólny obraz kształtowania się eksportu jako całości należy uzupełnić danymi dotyczącymi zmiany dynamiki i struktury towarowej polskiego eksportu do czterech największych krajów EWG.

Jak wynika z tabeli 4, z całego eksportu Polski do EWG najwyższym tempem wzrostu charakteryzował się eksport do RFN. Kraj ten miał jednocześnie największy udział w eksporcie Polski do EWG. Udział RFN w całości polskiego eksportu wzrósł z 5% w 1970 r. do 8,1% w 1980 r., podczas gdy udział innych krajów EWG pozostawał na niezmiennym poziomie lub (jak w przypadku Włoch) uległ niewielkiemu zmniejszeniu. Tabela 5 pozwoli na przeanalizowanie wpływu koniunktury gospodarczej w RFN na polski eksport do tego kraju.

¹⁴ A. JUNG, *Niektóre czynniki ograniczające rozwój eksportu*, „Handel Zagraniczny” 1981 nr 9.

Tabela 4. Polski eksport do czterech największych krajów EWG (w %)

Lata	RFN	Francja	Wielka Brytania	Włochy
1970 A	141,9	124,8	109,8	128,0
B	5,0	1,7	4,2	3,1
1971 A	110,5	141,2	100,3	110,9
B	5,1	2,1	3,9	3,8
1972 A	122,2	123,4	112,2	120,4
B	5,3	2,3	3,7	3,7
1973 A	146,4	152,5	129,8	124,8
B	6,7	2,9	4,0	3,9
1974 A	121,7	143,1	144,2	119,6
B	6,3	3,2	4,4	3,6
1975 A	102,0	119,1	78,4	97,6
B	5,2	3,1	2,8	2,9
1976 A	129,9	112,4	109,2	100,5
B	6,3	3,3	2,8	2,7
1977 A	116,6	109,4	108,0	98,0
B	6,3	3,2	2,7	2,4
1978 A	117,7	109,7	123,8	116,7
B	6,7	3,2	3,1	2,5
1979 A	140,0	113,0	140,8	118,7
B	7,2	3,0	3,2	2,7
1980 A	116,7	100,0	104,2	111,8
B	8,1	2,9	3,7	2,9

A – dynamika eksportu (rok poprzedni = 100%);

B – udział kraju w globalnym eksporcie Polski

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1972-1981.

3. RFN

Tabela 5. Zmiany struktury towarowej polskiego eksportu do RFN w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego

Grupa towarowa \ Cykl	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl I								
II 69 - III 73								
(-) II 69 - I 72	8,5	15,6	12,2	8,6	7,0	4,7	28,9	7,9
(+) I 72 - III 73	8,4	15,4	16,8	9,7	6,3	6,3	24,3	7,2

Grupa towarowa	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl II								
III 73 - IV 76								
(-) III 73 - IV 75	16,6	16,0	16,7	10,8	4,7	7,2	19,5	3,3
(+) IV 75 - IV 76	16,5	15,6	17,3	9,6	5,2	9,4	18,9	4,4
Cykl III								
IV 76 - I 80								
(-) IV 76 - III 78	13,7	17,7	23,5	9,1	5,3	8,5	16,5	3,3
(+) III 78 - I 80	13,6	22,3	22,2	8,4	5,6	7,2	11,1	2,2

- 1 Paliwa i energia
- 2 Wyroby przemysłu metalurgicznego
- 3 Wyroby przemysłu elektromaszynowego
- 4 Wyroby przemysłu chemicznego
- 5 Wyroby przemysłu drzewno-papierniczego
- 6 Wyroby przemysłu lekkiego
- 7 Wyroby przemysłu spożywczego
- 8 Produkty rolnictwa

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1972-1981.

Całość polskiego eksportu paliw i energii nie wykazywała w analizowanym okresie wahań związanych z wahaniami koniunktury gospodarczej w RFN. Jak widać w powyższej tabeli eksport tych towarów osiągnął najwyższy udział (16,6%) w czasie największego w latach 70. załamania koniunktury gospodarczej, tj. na przełomie lat 1974/75. W 1974 r. eksport węgla kamiennego, będącego podstawową pozycją w polskim eksporcie paliw i energii, wyniósł 1.934 tys. ton, co stanowiło 10,4% więcej niż w dobrym pod względem koniunktury roku 1973¹⁵. W czasie krótkiego ożywienia koniunkturalnego, jakie nastąpiło w 1976 r., eksport paliw i energii nie zwiększył się, a nawet uległ pewnemu zmniejszeniu. Zmiany udziału paliw i energii w eksporcie Polski do RFN, szczególnie wzrost tego udziału, jaki zanotowano w latach 1974-1976, nie miały charakteru koniunkturalnego. Całość eksportu tej grupy towarowej była pozycją polskiego eksportu do RFN odporną na koniunkturę. Globalny import paliw i energii do RFN wykazywał znacznie większą wrażliwość na fluktuacje koniunktury, szczególnie w pierwszym i drugim cyklu¹⁶.

¹⁵ „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1975, s. 279.

¹⁶ D. HUEBNER, M. LUBIŃSKI, W. MAŁECKI, *Koniunkturalne zmiany cen importowych*, „Handel Zagraniczny” 1979, nr 8.

Również eksport polskich wyrobów przemysłu metalurgicznego nie wykazywał zmian zbieżnych z wahaniami koniunktury gospodarczej w RFN. Jedynie w trzecim z rozpatrywanych cykli wzrostowi aktywności gospodarczej towarzyszył wzrost udziału wyrobów przemysłu metalurgicznego w imporcie RFN z Polski. W skład tej grupy towarowej wchodziły pozycje, których eksport zmniejszał się wraz ze spadkiem aktywności gospodarczej. Największy spadek zanotowano w eksporcie cynku – w 1974 r. zmniejszył się sześciokrotnie w porównaniu z rokiem poprzednim. W 1974 r. zmniejszył się również o ok. 5% eksport złomu stalowego i żeliwnego oraz wyrobów walcowanych¹⁷. Eksport niektórych wyrobów przemysłu metalurgicznego znacznie wzrósł w 1974 i 1977 r., okazując się tym samym niewrażliwym na wahania koniunkturalne popytu importowego w RFN. Do tych wyrobów zaliczyć można: wyroby walcowane, miedź, wyroby wyciskanej ciągnione z mosiądzu. Wypadkowa wrażliwości koniunkturalnej poszczególnych wyrobów przemysłu metalurgicznego daje w sumie obraz wskazujący na przewagę pozycji, których eksport był stosunkowo odporny na koniunkturę.

Jeszcze bardziej zróżnicowaną grupę towarową pod względem asortymentowym i pod względem reakcji na wahania koniunkturalne stanowiły wyroby przemysłu elektromaszynowego. Pozycjami eksportowymi, które okazały się mało odporne na wpływ koniunkturalnych wahań popytu w RFN, były: wyroby odlewnicze, urządzenia i maszyny do procesów chemicznych, środki techniki obliczeniowej i biurowej, statki do przewozu ładunków suchych, zamówienia na remont statków. Eksport tych pozycji wyraźnie zmniejszył się wraz z przechodzeniem fazy ożywienia pierwszego i drugiego cyklu do fazy spadku. Towarami, których eksport nie reagował na załamania koniunktury, były w grupie wyrobów przemysłu elektromaszynowego wyroby surowcochłonne, takie jak odlewy żeliwne, konstrukcje metalowe, pracochłonne maszyny i urządzenia (urządzenia do automatycznej regulacji i sterowania, przyrządy i aparaty medyczne, podzespoły urządzeń elektronicznych), oraz sprzęt zmechanizowany gospodarstwa domowego.

W czasie trwania pierwszego i drugiego cyklu w eksporcie wyrobów przemysłu elektromaszynowego przeważały pozycje wrażliwe na koniunkturę. Wraz z ożywieniem w latach 1972-1973 i 1976 ich udział w polskim eksporcie do RFN wzrastał bardziej niż proporcjonalnie. W drugiej połowie lat 70. eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego okazał się mniej podatny na wpływ wahań koniunkturalnych. Udział tej grupy towarowej w polskim eksporcie zmieniał się niezależnie od poziomu aktywności gospodarczej w RFN. W trzecim cyklu udział

¹⁷ „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1975, s. 280.

wyrobów przemysłu elektromaszynowego był wyższy w fazie spadku niż w fazie wzrostu.

Wyroby przemysłu chemicznego zareagowały na ożywienie koniunktury w RFN zwiększeniem swojego udziału w polskim eksporcie na ten rynek tylko w pierwszym cyklu. W pozostałych dwóch cyklach w eksporcie tych towarów dominowały pozycje o mniejszej wrażliwości koniunkturalnej: soda kaustyczna, nawozy azotowe, barwniki syntetyczne, pestycydy, wyroby z węgla uszlachetnionych, wyroby farmaceutyczne i zielarskie. Eksport tych produktów wzrastał, pomimo załamań koniunktury, jakie miały miejsce w latach 1974-1975 i 1977. W skład eksportu wyrobów przemysłu chemicznego wchodziły też towary, których eksport zmniejszał się równoległe z osłabieniem koniunktury w RFN. Były to: siarka techniczna, kwasy siarkowe, włókna syntetyczne. Eksport polskich wyrobów przemysłu chemicznego był również mało wrażliwy na koniunkturę w EWG, zarówno z Polski, jak i z reszty świata.

Udział wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego w polskim eksporcie do RFN zmniejszył się z 7,2% w 1971 do 5,5% w 1980 r. Wraz ze spadkiem udziału wzrosła, szczególnie w drugim cyklu, wrażliwość koniunkturalna tej grupy towarowej. Było to związane ze wzrostem eksportu towarów podatnych na wahania koniunkturalne. Podczas pierwszego cyklu w eksporcie wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego dominowały towary, które były stosunkowo odporne na koniunkturę, jak tarcica iglasta i liściasta, płyty pilśniowe. Do zwiększenia wrażliwości koniunkturalnej tej grupy towarowej w drugim cyklu przyczynił się eksport opakowań drewnianych, stolarki budowlanej otworowej i makulatury. Wyroby te reagowały w większym stopniu na koniunkturę niż pozostałe pozycje eksportu wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego.

Wrażliwy na wahania koniunktury gospodarczej w RFN okazał się również eksport z Polski wyrobów przemysłu lekkiego. Udział tych wyrobów w całości eksportu wzrastał wraz z ożywieniem koniunkturalnym pierwszego i drugiego cyklu, tj. w latach 1972-1973 i 1976. O znacznej wrażliwości koniunkturalnej tej grupy towarowej świadczy też spadek jej udziału wraz z pogorszeniem się koniunktury, jaka nastąpiła w latach 1977-1978. Towarami, których eksport najsilniej reagował na fluktuacje koniunktury, były w grupie wyrobów przemysłu lekkiego: gaza, tkaniny bawełniane, dywany i chodniki, odpadki włókiennicze, skóry. Do najmniej podatnych na wpływ wahań koniunkturalnych można zaliczyć takie towary jak: wyroby dziewiarskie, odzież i bielizna z tkanin.

Eksport wyrobów przemysłu spożywczego nie reagował na zmiany koniunkturalne w gospodarce RFN. Udział tej grupy towarowej w polskim eksporcie wykazywał w latach 70. stałą tendencję spadkową, niezależnie od fazy cyklu ko-

niunkturalnego. Mimo że udział tej grupy towarowej w polskim eksporcie determinowały przede wszystkim czynniki podażowe, a w mniejszym stopniu popytowe, można tę grupę towarową zaliczyć do odpornych na wahania koniunkturalne. Podobną odporność koniunkturalną wykazywał import żywności do RFN, jak i w import globalny żywności do EWG jako całości¹⁸.

Stosunkowo mało wrażliwy na koniunkturalne wahania popytu importowego w RFN okazał się również eksport produktów rolnictwa. Przez dekadę lat 70. udział tych produktów w polskim eksporcie spadał, podobnie jak żywności. Jedynie podczas fazy ożywienia w drugim cyklu udział tej grupy towarowej wzrósł o 1%, a następnie zmniejszył się o tę samą wartość wraz z przejściem koniunktury w okres stagnacji lat 1977-1978. Ożywienie koniunktury, jakie miało miejsce w dwóch następnych latach, nie wywołało wzrostu udziału produktów rolnictwa w eksporcie¹⁹. Ich udział obniżył się do 2,2%.

4. FRANCJA

Podobnie jak w przypadku eksportu do RFN, tak i w eksporcie paliw i energii do Francji nie można zaobserwować korelacji zachodzącej pomiędzy wielkością udziału paliw i energii w tym eksporcie a przebiegiem cykli koniunkturalnych. Małe spadki udziału paliw i energii w polskim eksporcie do Francji można było wyodrębnić jedynie w słabym pod względem koniunktury roku 1977. Spadek udziału paliw i energii można było zauważyć w tym samym okresie w imporcie globalnym Francji.

Tabela 6. Zmiany struktury towarowej polskiego eksportu do Francji w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego

Grupa towarowa \ Cykl	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl I								
II69-III73								
(-)II69-I71	25,5	1,1	12,9	12,0	11,0	5,7	16,0	12,3
(+)I71-III73	18,3	2,3	16,8	8,7	7,4	5,7	24,7	12,5

¹⁸ S. ŁADYKA, *Zmiany strukturalne w gospodarce światowej i ich wpływ na rozwój handlu światowego*, Warszawa 1976.

¹⁹ E. MOŻEJKO, *Handel zagraniczny w perspektywie lat osiemdziesiątych*, „Życie Gospodarcze” 1979, nr 32.

Grupa towarowa	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl II								
III73-IV77								
(-)III73-II75	41,5	2,5	11,9	9,6	4,3	4,5	14,4	8,4
(+)II75-I77	41,0	3,4	13,4	10,3	2,6	5,1	7,3	10,8
Cykl III								
I77-IV79								
(-)I77-II78	33,9	3,6	17,0	10,3	2,3	5,0	7,6	10,4
(+)I78-IV79	31,3	5,7	20,2	13,1	5,3	6,6	9,8	6,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1972-1981.

Stosunkowo wysoką odporność na wahania koniunktury eksportu paliw i energii zapewniał węgiel kamienny, którego sprzedaż miała stałą tendencję wzrostową, bez względu na fazę cyklu koniunkturalnego.

Import wyrobów przemysłu metalurgicznego z Polski okazał się dość podatny na wpływ aktualnej sytuacji koniunkturalnej we Francji. W każdym z trzech analizowanych cykli udział wyrobów przemysłu metalurgicznego był niższy w fazie spadkowej danego cyklu niż w jego fazie wzrostowej. W praktyce oznaczało to, że eksport większości wyrobów przemysłu metalurgicznego zmniejszał się w latach załamania koniunkturalnego (1974-1975, 1977) i wzrastał w pojawiających się okresach ożywienia.

Na cykliczne wahania aktywności gospodarczej we Francji najbardziej reagował eksport blach walcowanych powlekanych, srebra, cynku, koncentratów ołowiu i wyrobów kutych nieobrobionych mechanicznie. Odpornością na wahania koniunkturalne wykazał się jedynie eksport wyrobów wyciskanych i ciągnionych z mosiądzu, który wzrastał pomimo spadków koniunktury.

Mało odporny na wpływ wahań koniunkturalnych okazał się również eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego. Stosunek udziału tych wyrobów w czasie recesji do ich udziału w okresie ożywienia koniunkturalnego był w każdym z trzech cykli mniejszy od jedności, co wskazywało na bardziej niż proporcjonalną reakcję w stosunku do zmian importu towarów zaliczanych do tej grupy towarowej z Polski do Francji. W eksporcie wyrobów przemysłu elektromaszynowego przeważały towary, których eksport zmniejszał się wraz z osłabieniem koniunktury ogólnogospodarczej²⁰. Do wyrobów tych można zaliczyć aparaty, ma-

²⁰ R. KOSZTIRKO, J. PRZYSTUPA, *Koniunktura gospodarcza w rozwiniętych krajach kapitalistycznych*, „Handel Zagraniczny” 1976, nr 5-6.

szyny i urządzenia do procesów chemicznych, trawlerzy przetwórcze, urządzenia telekomunikacji przewodowej, zmechanizowany sprzęt gospodarstwa domowego. Nielicznymi towarami, których eksport nie reagował spadkiem na osłabienie koniunktury, były łożyska toczne i urządzenia elektronicznego przetwarzania informacji. Taki obraz reakcji wyrobów przemysłu elektromaszynowego na koniunkturę był w pewnym stopniu zbieżny z reakcją koniunkturalną grupy urządzeń transportowych w imporcie globalnym Francji. Asortyment mieścił się w ramach wyrobów przemysłu elektromaszynowego wyodrębnionego w polskim eksporcie do Francji.

Udział wyrobów przemysłu chemicznego w polskim eksporcie do Francji zmieniał się niezależnie od wahań koniunktury gospodarczej w pierwszym cyklu. W dwóch następnych cyklach udział ten lekko wzrastał wraz z ożywieniem koniunktury. Wzrost udziału wyrobów przemysłu chemicznego w eksporcie był związany częściowo z poprawą koniunktury, a częściowo z ogólną tendencją do wzrostu tego udziału, który zwiększył się z 8,1% w 1973 r. do 13,9% w 1980 r. Zmniejszenie poziomu eksportu w czasie osłabienia koniunktury można było zaobserwować w przypadku soli warzonej, włókien sztucznych, nawozów potasowych. Niezależnie od koniunktury rozwijał się eksport siarki, wyrobów farmaceutycznych i produktów zielarskich.

Względną stabilnością koniunkturalną odznaczał się eksport wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego. W latach 1970-1978 udział tych wyrobów w polskim eksporcie do Francji stopniowo się obniżał, nie reagując na wahania koniunkturalne. Pod koniec fazy wzrostowej trzeciego cyklu udział ten wzrósł z 2,3% w 1977 r. do 5,3% w 1980 r. Towarem, którego eksport reagował w pewnym stopniu na koniunkturę, była tarcica iglasta.

W pierwszym cyklu koniunkturalnym eksport wyrobów przemysłu lekkiego zmienił się w tym samym stopniu, co eksport globalny – udział tych wyrobów w fazie wzrostowej i spadkowej był taki sam. W dwóch następnych cyklach udział ten zmieniał się równoległe do stopnia aktywności gospodarczej we Francji, co wskazywało na bardziej niż proporcjonalny wzrost tego eksportu w stosunku do eksportu globalnego. Najbardziej podatnymi na koniunkturę pozycjami w eksporcie tej grupy towarowej były: tkaniny bawełniane, tkaniny jedwabne i jedwabopodobne. Na wahania koniunktury nie reagował eksport tkanin lnianych i konopnych, wyrobów ażurowych i wyrobów dziewiarskich.

Pewną reakcją na koniunkturę można było zaobserwować w eksporcie wyrobów przemysłu spożywczego w pierwszym cyklu – wzrost z 16% w fazie spadku do 24,7% w fazie ożywienia. W fazie spadku w następnym cyklu udział tych wyrobów zmniejszył się do 14,4% i już nie zareagował wzrostem na ożywienie

z 1976 r. Ponowny lekki wzrost można było zaobserwować dopiero w fazie ożywienia w trzecim cyklu. W przypadku produktów rolnictwa minimalną reakcją na zmianę koniunktury można było zauważyć tylko w pierwszym cyklu.

5. WŁOCHY

Tabela 7. Zmiany struktury towarowej polskiego eksportu do Włoch w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego

Grupa towarowa	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl I								
III70-174								
(-)III70-II71	30,0	2,9	4,7	4,9	11,0	2,8	9,7	6,0
(+)I71-174	22,8	2,9	4,2	5,0	7,4	3,3	13,6	31,4
Cykl II								
I74-IV76								
(-)I74-II75	43,3	1,9	10,3	5,9	4,3	3,1	9,2	25,8
(+)II75-IV76	38,3	2,7	18,4	5,8	2,6	3,0	8,4	14,8
Cykl III								
IV76-II80								
(-)IV76-II78	32,4	1,4	21,8	5,0	2,3	2,7	5,9	12,4
(+)II78-II80	26,9	6,5	25,6	3,3	5,3	2,1	12,2	20,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1972-1981.

Eksport paliw i energii z Polski do Włoch, tak jak do EWG jako całości, nie wykazywał wahań związanych z cyklicznym kształtowaniem się aktywności gospodarczej we Włoszech. Taki obraz reakcji eksportu paliw i energii na wahania koniunkturalne odpowiadał kształtowaniu się globalnego importu tej grupy towarowej do Włoch. Największy udział w polskim eksporcie osiągnęły paliwa i energia (53,5% w 1975 r.). Pokrywało się to ze wzrostem zakupów tych towarów w imporcie globalnym Włoch, które osiągnęły w pierwszej fazie drugiego cyklu 26,5%. Ożywieniu koniunkturalnemu z 1976 r. nie towarzyszył wzrost eksportu paliw i energii z Polski do Włoch. W następnym roku zanotowano nawet spadek eksportu węgla o 7,5%. W słabym pod względem koniunktury gospodarczej roku 1977 znacznie zmniejszyła się też sprzedaż produktów naftowych i syntetycznych paliw płynnych (spadek o 38%). Biorąc jednak pod uwagę malejący trend sprzeda-

zy polskich paliw i energii do Włoch można tę grupę towarową zaliczyć do odpornych na wahania koniunkturalne popytu importowego Włoch.

Nieco bardziej wrażliwy na wpływ koniunktury gospodarczej okazał się polski eksport wyrobów przemysłu metalurgicznego do Włoch. Zarówno w drugim, jak i w trzecim cyklu udział tych wyrobów w eksporcie był wyższy w fazie ożywienia niż w fazie spadku. W pierwszym cyklu koniunktura gospodarcza nie wywarła widocznego wpływu na zmianę udziału wyrobów przemysłu metalurgicznego w polskim eksporcie. Na załamania koniunktury z lat 1974-1975 i 1977-1978 najbardziej zareagował eksport gotowych wyrobów walcowanych, wyrobów walcowanych ze stopów cynku i koncentratów ołowiu. W tym samym okresie nie uległ zahamowaniu eksport złomu staliwnego i żeliwnego oraz metali nieżelaznych, wykazując odporność na fluktuacje koniunktury.

Jako całość stosunkowo wrażliwy na koniunkturę okazał się też eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego. Było to szczególnie widoczne w drugim i trzecim z wyodrębnionych cykli. Przy ogólnej tendencji do wzrostu udziału tej grupy towarowej w polskim eksporcie można zaobserwować, że udział ten najbardziej wzrósł podczas przejścia fazy spadkowej drugiego cyklu w fazę ożywienia – z 10,3% do 18,4%. Na wysoką wrażliwość koniunkturalną wyrobów przemysłu elektromaszynowego wpłynął najbardziej eksport takich pozycji, jak: metalowa aparatura przemysłowa, konstrukcje metalowe, maszyny elektryczne wirujące. Niezależnie od fazy cyklu koniunkturalnego rozwijał się eksport narzędzi oraz obrabiarek skrawających do metali.

Eksport produktów przemysłu chemicznego w minimalnym stopniu podlegał wpływom koniunktury gospodarczej we Włoszech. Podstawowe pozycje tej grupy towarowej: siarka techniczna, saletra sodowa, nawozy azotowe, wyroby farmaceutyczne, nie reagowały zmniejszeniem eksportu na przechodzenie fazy ożywienia w fazę stagnacji w czasie trwania trzech rozpatrywanych cykli koniunkturalnych.

Eksport przemysłu lekkiego zareagował wzrostem udziału w całości eksportu Polski do Włoch jedynie podczas fazy wzrostowej pierwszego cyklu. Udział ten uległ następnie zmniejszeniu z 3,3% do 3,1%, równoległe z przejściem fazy wzrostowej pierwszego cyklu w fazę spadkową drugiego cyklu. W czasie trwania drugiego i trzeciego cyklu eksport wyrobów przemysłu lekkiego nie wykazywał wrażliwości koniunkturalnej mierzonej zmianą jego udziału w całości eksportu podczas zmiany fazy cyklu koniunkturalnego. Towarami, których eksport nie wykazywał wahań zbieżnych z wahaniami koniunktury gospodarczej we Włoszech, były: włókno i tkaniny lniane, odzież i bielizna z tkanin, wyroby kaletnicze i skórzane. Pewną wrażliwością na wpływ koniunktury gospodarczej odznaczył się

polski eksport tkanin bawełnianych i bawełnianopodobnych oraz tkanin jedwabnych i jedwabopodobnych.

Eksport wyrobów przemysłu spożywczego okazał się podatny na wpływ koniunktury gospodarczej w pierwszym i trzecim cyklu, kiedy to udział tych wyrobów w polskim eksporcie wzrastał wraz z ożywieniem koniunktury we Włoszech. W drugim cyklu towarami, których eksport zmniejszył się w latach niepomyślnej koniunktury, były: mięso wołowe i królicze, skóry surowe końskie zakonserwowane, spirytus rektyfikowany (spadek o 63% w 1977 r.)²¹. Stosunkowo niezależnie od koniunktury kształtował się eksport surowego mięsa wieprzowego i wyrobów spirytusowych.

Eksport produktów rolnictwa wykazywał typ reakcji na koniunkturę zbliżony do tego, jaki występował w przypadku eksportu wyrobów przemysłu spożywczego. Eksport kształtował się proporcjonalnie do zmian koniunktury w pierwszym i trzecim cyklu, nie reagując całkowicie na fazę ożywienia koniunkturalnego w cyklu drugim. W całości eksportu produktów rolnictwa dominowały wyroby, których eksport w pewnym stopniu reagował na wahania koniunkturalne. Wrażliwymi na koniunkturę były: ziemniaki, susz zielonek, bydło użytkowe, żywe zające i ptaki odłowione.

6. WIELKA BRYTANIA

Tabela 8. Zmiany struktury towarowej polskiego eksportu do Wielkiej Brytanii w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego

Grupa towarowa	1	2	3	4	5	6	7	8
Cykl I								
II 69 - III 73								
(-) II 69 - I 72	0,9	19,7	5,3	5,6	5,3	15,8	40,6	3,8
(+) I 72 - III 73	3,6	19,5	5,5	7,2	6,5	15,1	35,9	3,5
Cykl II								
III 73 - II 79								
(-) III 73 - II 75	3,3	26,5	8,1	13,8	6,7	11,0	24,2	4,0
(+) II 75 - II 79	3,6	29,3	13,5	9,0	9,0	15,5	16,5	6,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1972-1981.

²¹ „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1978, s. 262.

Zmiany udziału paliw i energii w polskim eksporcie do Wielkiej Brytanii wskazywały na względną wrażliwość koniunkturalną tej grupy towarowej, ponieważ jej udział w eksporcie w fazie zwykłej cyklu był większy niż w jego fazie spadkowej. Taki obraz reakcji eksportu paliw i energii na koniunkturę był jednak zniekształcony przez wzrostową tendencję udziału tej grupy towarowej w polskim eksporcie – z 0,5% w 1970 r. do 5,2% w 1980 r. Nieznaczne zwolnienie tego wzrostu miało miejsce jedynie w pierwszej fazie drugiego cyklu, co mogło mieć związek z osłabieniem koniunktury gospodarczej zanotowanej w tym czasie. Eksport węgla, będącego podstawową w polskim eksporcie paliw i energii do Wielkiej Brytanii, nie tylko nie uległ zmniejszeniu podczas załamania koniunktury w 1974 r., lecz wzrósł do 649 tys. ton, z 92 tys. ton w 1973 r.²² Zmniejszeniu uległ natomiast eksport produktów naftowych i paliw płynnych – spadek o ok. 23% w porównaniu z 1973 r.

Eksport wyrobów przemysłu metalurgicznego nie wykazywał wrażliwości na koniunkturę gospodarczą w pierwszym cyklu. Udział tych wyrobów w eksporcie globalnym Polski nie wzrósł w fazie ożywienia pierwszego cyklu, lecz uległ nawet pewnemu zmniejszeniu. W fazie spadkowej następnego cyklu eksport wyrobów przemysłu metalurgicznego zareagował na osłabienie koniunktury wzrostem udziału w eksporcie globalnym Polski. Na taką właśnie reakcję koniunkturalną wyrobów przemysłu metalurgicznego największy wpływ wywarł wzrost w latach 1974-1975 eksportu miedzi, cynku, ołowiu i stopów metali nieżelaznych. Dalszy wzrost udziału wyrobów przemysłu metalurgicznego spowodował, że udział ten był wyższy w fazie ożywienia niż w fazie spadku drugiego cyklu. Miało to jednak niewielki związek z sytuacją koniunkturalną w Wielkiej Brytanii²³.

Stosunkowo wrażliwy na sytuację koniunkturalną okazał się eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego. W obu wyodrębnionych cyklach stosunek udziału tych wyrobów w polskim eksporcie w fazie spadku do ich udziału w fazie wzrostu był mniejszy od jedności. W latach 70. udział wyrobów przemysłu elektromaszynowego w polskim eksporcie wzrastał wraz z przechodzeniem cyklu z fazy spadkowej w fazę ożywienia koniunkturalnego. Podczas osłabienia koniunktury w pierwszej fazie drugiego cyklu udział wyrobów przemysłu elektromaszynowego zmniejszył się z 7,3% w 1973 r. do 6,5% w 1974 r.²⁴ Największą wrażliwością koniunkturalną odznaczył się w tej grupie towarowej

²² „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1975, s. 310.

²³ A. OLECHOWSKI, *O niektórych aspektach protekcjonizmu i ich znaczenia dla polskiego eksportu*, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 8.

²⁴ Obliczenia własne na podstawie „Rocznika Statystycznego Handlu Zagranicznego” 1975, s. 202.

eksport narzędzi, artykułów metalowych gospodarstwa domowego, wyposażenia pokładowego, wnętrz i urządzeń siłowni. Podczas załamania koniunkturalnego w 1974 r. najbardziej wzrósł eksport zespołów i części maszyn oraz urządzeń energetycznych – wzrost o 3658 tys. złotych dewizowych²⁵.

Eksport wyrobów przemysłu chemicznego wykazał wrażliwość koniunkturalną wyrażającą się wzrostem jego udziału w eksporcie z 5,6% w fazie spadkowej pierwszego cyklu do 7,2% w fazie wzrostowej tego cyklu. Dalszy przebieg eksportu wyrobów tej grupy towarowej nie wykazywał widocznych związków z kształtowaniem się koniunktury gospodarczej w Wielkiej Brytanii. Po zwiększeniu udziału wyrobów przemysłu chemicznego w spadkowej fazie drugiego cyklu nastąpiło zmniejszenie ich udziału w jego fazie wzrostowej z 13,8% do 9%. Na stosunkowo wysoka odporność, jaką wykazywał eksport wyrobów przemysłu chemicznego na spadek koniunktury w latach 1974-1975, wpłynął znaczny wzrost w tym okresie sprzedaży do Wielkiej Brytanii siarki, nawozów azotowych, pestycydów, produktów koksochemicznych, wyrobów farmaceutycznych i ogumienia środków transportu, maszyn i urządzeń.

Eksport wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego wykazał pewną reakcję na koniunkturę gospodarczą, zmniejszając swój udział z 15,1% w fazie wzrostowej pierwszego cyklu do 11,0% w fazie spadkowej następnego cyklu. Wraz z nastaniem fazy ożywienia w drugim cyklu udział wyrobów przemysłu drzewno-papierniczego wzrósł z 11% do 15%. Na taką reakcję koniunkturalną tej grupy towarowej wpłynął eksport tarcicy iglastej, płyt pilśniowych, płyt paździerzowych i sklejek. Eksport tych wyrobów zmniejszył się w czasie załamania koniunktury w 1974 r., a następnie wzrósł w stopniu większym niż eksport globalny w czasie poprawy koniunktury w 1976 r.

Eksport wyrobów przemysłu lekkiego reagował wzrostem swojego udziału na ożywienie koniunktury w obu cyklach i zmniejszeniem udziału wraz z przejściem fazy ożywienia pierwszego cyklu w spadkową fazę drugiego cyklu. Na wysoką wrażliwość koniunkturalną tej grupy towarowej wpłynął eksport tkanin bawełnianych i bawełnopodobnych, tkanin jedwabnych i jedwabnopodobnych, dywanów, chodników i wyrobów odpasowanych, odpadków włókienniczych, bielizny domowej.

Udział eksportu żywności w całości polskiego eksportu do Wielkiej Brytanii zmniejszył się z 44,1% w 1970 r. do 9,3% w 1980 r. W kształtowaniu się tego eksportu w latach 70. nie można wyodrębnić widocznego wpływu zmian koniunktury gospodarczej na jego dynamikę i udział w eksporcie globalnym.

²⁵ „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” 1975, s. 310.

Eksport polskich produktów rolnictwa do Wielkiej Brytanii wykazał lekką reakcję na fluktuację koniunktury w drugim z wydzielonych cykli. Udział produktów rolnictwa w eksporcie zwiększył się wtedy z 4% w fazie spadkowej do 6,6% w fazie wzrostowej drugiego cyklu.

PODSUMOWANIE

W zamieszczonej poniżej tabeli znajduje się podsumowanie reakcji koniunkturalnej poszczególnych grup towarowych polskiego eksportu do czterech największych krajów EWG.

Tabela 9. Wrażliwość koniunkturalna polskiego eksportu do EWH w latach 70.

Grupa towarowa \ Reakcja	1	2	3	4	5	6	7	8
$E(-)/E(+)>1$	10	3	2	8	3	5	6	5
$E(-)/E(+)<1$	1	7	8	3	5	6	5	6
$E(-)/E(+)=1$	0	1	1	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej kolumnie tabeli znajdują się trzy możliwe warianty reakcji konkretnej grupy towarowej na zmianę koniunktury gospodarczej. W zależności od kształtowania się stosunku pomiędzy udziałem eksportu danej grupy towarowej w fazie spadkowej cyklu do jej udziału w fazie wzrostowej eksport może być wrażliwy na wahania koniunktury ($E(-)/E(+)<1$), może być odporny- przy $E(-)/E(+)>1$, przy relacji $E(-)/E(+)=1$ eksport danej grupy towarowej zmieniał się proporcjonalnie do zmian całości eksportu na dany rynek zagraniczny. Na przecięciu wiersza i kolumny podano ilość obserwacji, w których występował określony typ reakcji eksportu danej grupy towarowej na koniunkturę gospodarczą.

Jak wynika z tabeli największą odpornością na wahania koniunkturalne odznaczał się polski eksport paliw i energii. Z jedenastu obserwacji aż w dziesięciu przypadkach wskaźnik $E(-)/E(+)$ okazał się większy od jedności, co oznaczało, że polski eksport paliw i energii do krajów EWG zmieniał się w stopniu mniejszym niż globalny eksport Polski do tego obszaru zarówno w spadkowej, jak i we wzrostowej fazie cyklu. Paliwa i energia były najbardziej stabilną pozycją polskiego eksportu na rynki Europy Zachodniej w latach 70. Na takie kształtowanie się

eksportu paliw i energii z Polski największy wpływ wywarł węgiel kamienny, którego eksport do krajów EWG miał stałą tendencję wzrostową, niezależnie od fazy bieżącego cyklu koniunkturalnego²⁶. Na znaczny wzrost eksportu paliw i energii z Polski duży wpływ wywarł kryzys naftowy z końca 1973 r., który poza silnym wzrostem cen spowodował wzrost popytu na eksportowany z Polski węgiel. Drugą pod względem odporności na wahania koniunkturalne pozycją polskiego eksportu do krajów EWG były wyroby przemysłu chemicznego. Na trzecim miejscu znalazły się wyroby przemysłu spożywczego, które ze względu na specyfikę kształtowania się popytu na nie wykazywały znikomą reakcję koniunkturalną.

Reakcja na koniunkturę tych trzech grup towarowych polskiego eksportu była zbliżona do reakcji koniunkturalnej, jaką wykazywały one w imporcie globalnym krajów EWG, przy czym eksport wyrobów przemysłu chemicznego z Polski do EWG był nieco bardziej odporny na wahania koniunkturalne niż całość importu chemikaliów do krajów EWG. Eksport pozostałych grup towarowych był w pewnym stopniu zależny od stanu koniunktury gospodarczej w krajach EWG. Największą wrażliwością koniunkturalną odznaczał się eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego, a następnie wyrobów przemysłu metalurgicznego i lekkiego. Wrażliwy koniunkturalnie polski eksport wyrobów przemysłu elektromaszynowego odpowiadał importowi globalnemu maszyn i środków transportu do krajów EWG, który również charakteryzował się pewną wrażliwością koniunkturalną. Taka reakcja na koniunkturę wyrobów przemysłu elektromaszynowego, zawierających w swoim asortymencie również maszyny i środki transportu wydzielone wg klasyfikacji SITC, w imporcie globalnym EWG nie potwierdziła występujących w teorii założeń stosunkowo niskiej wrażliwości koniunkturalnej popytu na maszyny i urządzenia.

Całość wyrobów przemysłowych cechowała niższa wrażliwość na koniunkturalne wahania popytu importowego niż towarów o charakterze surowcowym. Było to związane z niepełnym wykorzystaniem mocy wytwórczych, które jest charakterystyczne dla okresu stagnacji gospodarczej. Przy stałym współczynniku materiałochłonności ograniczenie produkcji powodowało spadek zapotrzebowania na surowce i materiały. Popyt importowy na wyroby przemysłowe nie podlegał tak gwałtownym zmianom, szczególnie jeżeli chodzi o wysokoprzetworzone produkty o dużym wkładzie najnowocześniejszych technologii. Eksport polskich surowców, półfabrykatów i wyrobów przemysłowych nie w pełni potwierdził tezę

²⁶ A. CZEPURKO, *Prowymiarowa restrukturyzacja gospodarki Polski*, „Handel Zagraniczny” 1986, nr 1.

o wysokiej wrażliwości koniunkturalnej surowców i odporności na wahania koniunktury eksportu wyrobów przemysłowych.

Jeżeli chodzi o takie surowce, jak węgiel, miedź i siarka, to ich eksport nie wykazywał szczególnej wrażliwości na wahania koniunkturalne popytu importowego w krajach EWG. Eksport tych surowców do większości krajów EWG nie wykazywał spadków, które byłyby w jakiś sposób zsynchronizowane z przebiegiem cykli koniunkturalnych w tych krajach. Pozostałe surowce oraz wyroby o niskim stopniu przetworzenia należące do różnych gałęzi przemysłu (cynk, złom stalowy i żeliwny, wyroby walcowane i odlewnicze, makulatura, odpadki włókiennicze i skóry) reagowały na osłabienie koniunktury spadkiem eksportu, większym niż spadek (lub zmniejszenie tempa wzrostu) eksportu globalnego.

W polskim eksporcie do krajów EWG nie było wyrobów przemysłowych, które ze względu na swoją wysoką konkurencyjność byłyby całkowicie odporne na wpływ koniunkturalnych wahań popytu importowego w Europie Zachodniej²⁷. Potencjalnie największe szanse na zaliczenie do takich silnych pozycji eksportowych miały w przypadku Polski: statki, tabor kolejowy, łożyska toczne, obrabiarki – w grupie wyrobów przemysłu elektromaszynowego, wyroby farmaceutyczne – w grupie wyrobów przemysłu chemicznego, oraz wyroby dziewiarские – w grupie wyrobów przemysłu lekkiego.

Położenie nacisku na podniesienie jakości wymienionych towarów oraz nadanie ich produkcji prawdziwie proeksportowego charakteru miało w przyszłości dać efekty w postaci wyższej odporności koniunkturalnej całości polskiego eksportu. Było to szczególnie ważne w przypadku wyrobów przemysłu elektromaszynowego, których udział w całości polskiego eksportu wykazywał stałą tendencję wzrostową i których eksport, obok wyrobów przemysłu metalurgicznego, należał do najbardziej wrażliwych na koniunkturę grup towarowych w polskim eksporcie do krajów EWG.

Wraz ze wzrostem udziału rozwiniętych krajów kapitalistycznych w obrotach polskiego handlu zagranicznego, jak został zapoczątkowany w latach 70., nabierała znaczenia kwestia łagodzenia negatywnego wpływu koniunktury gospodarczej w krajach kapitalistycznych na kształtowanie się polskiego handlu zagranicznego. Podstawowym sposobem zmniejszenia niekorzystnego wpływu wahań koniunktury gospodarczej na polski eksport była dywersyfikacja towarowa i geograficzna tego eksportu, oparta na wykorzystaniu nierównomiernego rozkładu cykli koniunkturalnych na różnych rynkach zbytu. Zróżnicowanie geograficzne eksportu

²⁷ S. GRUZEWSKI, *Eksport wciąż najslabszym ogniwem – refleksje nad specjalizacją*, „Handel Zagraniczny” 1982, nr 9.

miało mniejsze znaczenie w przypadku krajów EWG z powodu dużego stopnia synchronizacji występujących tam cykli, nabierało jednak znaczenia przy rozpatrywaniu polskiego eksportu do krajów kapitalistycznych²⁸. Koniunkturalny spadek popytu na rynkach kapitalistycznych kompensować miał wzrost eksportu do krajów socjalistycznych, który prowadził do zwiększenia stabilności globalnych obrotów polskiego handlu zagranicznego. Stabilizujący wpływ na eksport do krajów kapitalistycznych wywierało również zawieranie umów o kooperacji produkcyjnej. Wpływ ten wyrażał się w podniesieniu technicznego poziomu produkcji, co zwiększało jego konkurencyjność na rynkach zagranicznych oraz w ułatwionym dostępie do rynku partnera i możliwości wykorzystania jego rynku zbytu.

BIBLIOGRAFIA

- BARTOSZEWICZ T., MONKIEWICZ J.: Tendencje i perspektywy polskiego handlu zagranicznego, Warszawa: Interpress 1980.
- CZEPURKO A.: Prowymienna restrukturyzacja gospodarki Polski, „Handel Zagraniczny” 1986, nr 1.
- DLUGOSZ S.: Polski handel zagraniczny w latach 1971-1975, „Gospodarka Planowa” 1973, nr 12.
- “Economic Bulletin for Europe” 1978, vol. 30, no. 1.
- “European Economy Annual Review” 1981.
- GRUŻEWSKI S.: Eksport wciąż najsłabszym ogniwem – refleksje nad specjalizacją, „Handel Zagraniczny” 1982, nr 9.
- GRUŻEWSKI S.: Problemy specjalizacji eksportowej, „Handel Zagraniczny” 1980, nr 4.
- HUEBNER D., LUBIŃSKI M., MAŁECKI W.: Koniunkturalne zmiany cen importowych, „Handel Zagraniczny” 1979, nr 8.
- HUEBNER D., LUBIŃSKI M.: Wrażliwość koniunkturalna polskiego eksportu, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 1.
- JUNG A.: Niektóre czynniki ograniczające rozwój eksportu, „Handel Zagraniczny” 1981, nr 9.
- KOSZTIRKO R., PRZYSTUPA J.: Koniunktura gospodarcza w rozwiniętych krajach kapitalistycznych, „Handel Zagraniczny” 1976, nr 5-6.
- KRZYMIŃSKA A.: Czy producenci preferują rynek krajowy?, „Handel Zagraniczny” 1982, nr 8.
- ŁADYKA S.: Zmiany strukturalne w gospodarce światowej i ich wpływ na rozwój handlu światowego, Warszawa: PISM 1976.

²⁸ A. KRZYMIŃSKI, *Czy producenci preferują rynek krajowy?*, „Handel Zagraniczny” 1982, nr 8, s. 284-286.

- MOZEJKO E.: Handel zagraniczny w perspektywie lat osiemdziesiątych, „Życie Gospodarcze” 1979, nr 32.
- OLECHOWSKI A.: O niektórych aspektach protekcjonizmu i ich znaczenia dla polskiego eksportu, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 8.
- RAPACKI R.: Licencje zagraniczne jako czynnik przyspieszenia wzrostu gospodarczego Polski, „Handel Zagraniczny” 1978, nr 1.
- „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego” [Warszawa: GUS] 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981.
- RYDYGIER W.: Handel zagraniczny jako czynnik rozwoju gospodarczego, Warszawa 1973.
- SKÓRKOWSKA B.: Handel zagraniczny Polski a handel światowy, „Problemy Handlu Zagranicznego” 1975, nr 6-7.
- SZEWORSKI A.: Handel zagraniczny Polski a koniunktura światowa w latach 1971-1974, „Handel Zagraniczny” 1976, nr 8.
- WOJCIECHOWSKI B.: Handel zagraniczny a dochód narodowy Polski, Warszawa 1977.
- WOJCIECHOWSKI B.: Importochłonność a jakość produkcji, „Handel Zagraniczny” 1979, nr 7.
- „Yearbook of International Trade Statistics” [UN] 1971, 1975, 1978, 1981.

WPLYW KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ – KRYZYSU I DEPRESJI NA EKSPORT POLSKI DO KRAJÓW EWG W LATACH 70. XX WIEKU

Streszczenie

W polskim eksporcie do krajów EWG w latach 70. XX wieku nie było wyrobów przemysłowych, które ze względu na swoją wysoką konkurencyjność byłyby całkowicie odporne na wpływ koniunkturalnych wahań popytu importowego w Europie Zachodniej. Potencjalnie największe szanse na zaliczenie do takich silnych pozycji eksportowych miały w przypadku Polski: statki, tabor kolejowy, łożyska toczne, obrabiarki – w grupie wyrobów przemysłu elektromaszynowego, wyroby farmaceutyczne – w grupie wyrobów przemysłu chemicznego, oraz wyroby dziewiarskie w przypadku wyrobów przemysłu lekkiego. Położenie nacisku na podniesienie jakości wymienionych towarów oraz nadanie ich produkcji prawdziwie proeksportowego charakteru miało w przyszłości dać efekty w postaci wyższej odporności koniunkturalnej całości polskiego eksportu. Było to szczególnie ważne w przypadku wyrobów przemysłu elektromaszynowego, których udział w całości polskiego eksportu wykazywał stałą tendencję wzrostową i których eksport, obok wyrobów przemysłu metalurgicznego, należał do najbardziej wrażliwych na koniunkturę grup towarowych w polskim eksporcie do krajów EWG.

Słowa kluczowe: EWG; eksport; konkurencyjność eksportu; proeksportowy charakter gospodarki; import; popyt importowy; wrażliwość eksportowa i importowa gospodarki; koniunktura gospodarcza; fazy cyklu koniunkturalnego.

THE IMPACT OF THE ECONOMIC SITUATION – THE FINANCIAL CRISIS
ON POLISH EXPORTS TO EEC COUNTRIES IN THE 1970S

S u m m a r y

In Polish exports to EEC countries in the 1970s there were no industrial products, which, due to its high competitiveness, would be resistant to the impact of cyclical fluctuations in import demand in Western Europe. In the case of Poland, ships, railway rolling stock, rolling bearings, and wood-working machines within the electro-mechanical industry, pharmaceuticals within the chemical industry and knitting products within the light industry were the most likely to be included among such strong export items. The emphasis on improving the quality of these goods and giving them a truly pro-export production character was in future to result in higher economic resistance of total Polish exports. This was particularly important in the case of the electro-mechanical industry products, the share of which in the total Polish exports showed a steady increasing trend, and the export of which, as well as the steel industry, was included among commodity groups that were the most sensitive to economic trends in Polish exports to EEC countries

Key words: EEC; export; export competitiveness; export-oriented nature of the economy; import; import demand; the sensitivity of the export and import of the economy; economic conditions; the business cycle.